

Braća Seljan – hrvatski istraživači u Južnoj Americi. Paragvaj, Čile i Brazil, 2022.

Kada sam 2015. godine preuzela vođenje Zbirke izvaneuropskih kultura Etnografskog muzeja, prvi upit u vezi građe koju su donirali istraživači Mirko i Stevo Seljan stigao je iz Paragvaja. Gustavo Glavinich, arhitekt hrvatskih korijena, molio je uvid u knjigu *El salto del Guayra* koju su braća Seljan objavila 1905. godine u Buenos Airesu na španjolskom i francuskom jeziku. Knjiga prati njihovo putovanje od Asunciona do slapova Guiara, koji su se nalazili na granici Paragvaja i Brazila, ali više ne postoje zbog izgradnje hidroelektrane. Za nju je čuo 2000-ih kada su u Asuncionu boravili Mario Saletto i Jasna Ferluga snimajući serijal *Tragovima braće Seljan*. Knjiga mu je pružila vrijedne informacije o vremenu kada su ondje boravila braća Seljan, a njegovom je kolegi s Arhitektonskog fakulteta nekoliko fotografija poslužilo za monografiju o graditeljstvu naroda Guaraní.

Osim fotografija koje su objavljene u knjizi *El Salto del Guayra*, Etnografski muzej čuva cijeli niz fotografija snimljenih na tom putu. No, za mnoge je tek trebalo ustanoviti gdje su snimljene, a bez pomoći Gustava Glavinicha to bi bilo nemoguće. Nakon više od sto godina otkako su fotografije snimljene mnoga su mjesta promijenila naziv, a nepoznavanje tamošnjih vizura i povijesti taj proces iz ureda u Zagrebu čini još težim. Svjesna da će mi trebati pomoć lokalnih ljudi u determinaciji fotografija koje su braća Seljan snimila diljem Južne Amerike i sa željom da ta građa „izađe“ iz muzejskog depoa, krenula sam s digitalizacijom fotografija, ali i ostale obimne građe koju su donirala braća Seljan: muzejskih predmeta, geografskih karata, novinskih članaka, knjiga, pisama, plakata s predavanja i razglednica.

Etnologinja i kustosica Etnografskog muzeja Aleksandra Lazarević i geograf Zvonimir Keler objavili su 1970-ih godina opsežne studije o istraživanjima braće Seljan, no zbog ograničenja ondašnjeg tiska najveći broj fotografija kao i ostale građe nikada nije objavljen. Stoga je sljedeći korak bio učiniti građu u digitalnom obliku dostupnom javnosti pa je 2017. godine objavljena na mrežnim stranicama (bracaseljan.emz.hr) na hrvatskom i engleskom jeziku. Tom je prilikom Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu digitalizirala dvije knjige braće Seljan koje Muzej nema u svom fondusu te je na hrvatski jezik prevedena knjiga *El salto del Guayra*. Uz digitaliziranu građu na stranicama su dostupne i interaktivne karte koje prate putovanja braće Seljan u Etiopiji i Južnoj Americi, a kako bi se publici približio i sažeo njihov uistinu opsežan rad.

Sljedeće godine pripremili smo izložbu *Braća Seljan kroz prašumu i pustinju* kojom smo željeli dočarati krajeve kojima su braća Seljan prolazila tijekom svojih istraživanja. Dizajnerice Iva

Slika 1. Izložba u Muzeju Casa dos Contos, Quoro Preto, Brazil, privatni arhiv

Hrvatini, Katarina Peović i Marita Bonačić osmislile su interaktivni sadržaj kako bi posjetitelji osjetili djelić napora koje su prolazila braća Seljan tijekom ekspedicija: hodanjem po pokretnoj traci izmjenjivala su se imena gradova kroz koje je prošao Mirko tijekom pješčenja od Sankt Peterburga do Pariza te se veslanjem na ergometru pokretao audiozapis – dijelovi iz dnevnika braće Seljan tijekom plovidbe niz rijeku Paranapanemu. Ovu smo izložbu vidjeli i kao priliku da se domaćoj publici približe teme kolonijalizma i eurocentrizma te da se djelovanje braće Seljan stavi u kontekst vremena u kojem su živjeli. U tome nam je poslužio film *Matto Grosso* iz 1931. godine koji je ustupio Penn muzej iz Philadelphije.

Pripremajući izložbu odmah se razmišljalo o mogućnostima gostovanja u Južnoj Americi, ali je bilo jasno da izložbu sadržajno treba prilagoditi drugačijoj publici od hrvatske. Naime, tijekom vođenja kroz izložbu u Zagrebu nekoliko puta mi se dogodilo da pojedinci kažu kako ne žele da im kvarim njihovu predodžbu o Seljanima. Čini se kako je čak i informacija da su Seljani svojim ekspedicijama nastojali sebi osigurati egzistenciju rušila njihovu romantičnu ideju o dvojici pustolova, a koju mediji već desetljećima prenose. S druge strane, publika u Južnoj Americi nema znanja ili predodžbe o braći Seljan, ali je u većoj ili manjoj mjeri svjesna nasilne prošlosti vezane

Slika 2. Stevina rodbina iz Rio de Janeira: Stevin unuk Janko Jr. sa suprugom, Stevin praunuk Daniel Braga, Francisco Seljan s obitelji i Marija Živković, privatni arhiv

uz kolonijalizam. Iako su braću Seljan angažirale vlasti država koje su već bile stekle neovisnost i premda nisu mogli biti svjesni posljedica, Seljani su bili pioniri u otvaranju procesa uništavanja okoliša koje se kretalo od istočne obale prema unutrašnjosti Brazila. Taj je proces, osobito u posljednjih pola stoljeća, snažno odredio društvene i ekonomske strukture brazilskog društva. Tako mi je mogućnost predstavljanja izložbe u Južnoj Americi stvarala, uz neizmjeran ushit, i vrlo jak osjećaj nelagode. Kako ovu temu prikazati u vrlo različitim sredinama (od Paragvaja i Čilea do Brazila) o čijem odnosu prema prošlosti i kolonijalizmu znam tek posredno?

U svakom slučaju, trebalo je produbiti znanje o lokalnim prilikama u vremenu kada su tamo boravili Seljani. Primjerice, jedna od njihovih planiranih ekspedicija u brazilskoj državi Mato Grosso nije realizirana jer je izbio oružani sukob. Iako za samu izložbu nije bitan uzrok i tijek sukoba, osobno mi je bilo važno saznati okolnosti kako bih bolje razumjela u kakvoj su se situaciji našli Seljani. Iako sam nekoliko godina ranije bezuspješno pokušavala stupiti u kontakt s muzejima u glavnom gradu Cuiabi, sada sam dobila ushićen odgovor politologinje sa Sveučilišta u Sao Paulu i autorice knjige o sukobima u Mato Grossu. Naime, ona tijekom istraživanja nije našla nijednu fotografiju iz toga vremena, dok Etnografski muzej čuva niz fotografija koje su Se-

ljani snimili tijekom sukoba. Dnevnički zapisi braće Seljan nude joj, pak, novi pogled na sukob pa svu građu namjerava predstaviti znanstvenoj javnosti. I u ostalim kontaktima, s pojedincima iz Brazila i Perua koji su mi pomogli determinirati fotografije, naišla sam na pozitivne reakcije. Sve me to ohrabrilo u namjeri da gostovanje izložbe u Južnoj Americi bude prilika za dijalog, odnosno nove poglede i interpretacije.

Još su se 2019. godine razmatrale mogućnosti gostovanja izložbe s Veleposlanstvom RH u Čileu, Gustavom Glavinichem i dr. sc. Milanom Puhom sa Sveučilišta u Sao Paulu, ali nas je pandemija okrenula drugim poslovima. Kada je Ranko Vilović, veleposlanik RH u Brazilu, predložio da se 2022. godine izložbom obilježi 30. obljetnica međunarodnog priznanja Republike Hrvatske, spremno smo prihvatili ponudu i okupili sve zainteresirane. Uz inicijativu Ministarstva vanjskih i europskih poslova RH, projekt su podržali Središnji državni ured za Hrvate izvan Hrvatske, Ministarstvo kulture i medija RH i Grad Zagreb.

Dizajnerice Iva Hrvatin i Marita Bonačić iznašle su rješenje za izvedbu izložbe koja treba biti ekonomična i prilagodljiva različitim prostornim zahtjevima, budući da je gostovanje planirano na šest lokacija: u Asuncionu (Paragvaj), Santiagu (Čile), Limi (Peru) i tri grada u Brazilu. Tekstovi, fotografije i QR kodovi, preko kojih se pristupa multimediji, kronološki prikazuju rad braće Seljan kroz 14 poglavlja te su otisnuti na platna duljine 8 metara. Svako se platno presavija po sredini i vješa o strop te se time dobiva dinamičnost u prostoru i nude različite mogućnosti postavljanja ovisno o specifičnosti izložbenog prostora.

Olakotna je okolnost što izložba ne zahtijeva izlaganje, odnosno transportiranje predmeta koje su braća Seljan donijela iz Južne Amerike. Prvenstveno jer su brojne fotografije, članci i geografske karte najzanimljiviji dio građe te vjerno prikazuju njihova putovanja. Dok su predmeti koje su donijeli iz Južne Amerike nepoznati i stoga zanimljivi hrvatskoj publici, u Južnoj Americi su dobro poznati. Izložba je pripremljena u dvije varijante: na španjolskom i portugalskom jeziku. Kako bi se izbjegli visoki troškovi transporta iz Zagreba, španjolska varijanta otisnuta je u Asunciónu, a portugalska u Sao Paulu.

Prvo otvorenje izložbe pod nazivom *Braća Seljan – hrvatski istraživači u Južnoj Americi* bilo je u Asunciónu 30. ožujka 2022. godine u izložbenom prostoru Casa Castelvi u starom dijelu grada koji je pretvoren u kulturni centar Manzana de la Rivera. Izložbu je postavio Gustavo Glavinich u povodu šestog Susreta hrvatske dijaspore Južne Amerike, a koji je u organizaciji Paragvajsko-hrvatske gospodarske komore održan u Asunciónu od 29. do 31. ožujka. G. Glavinich uspio je u svojoj davnoj namjeri i objavio reprint knjige Mirka i Steve Seljana *El salto del Guayra* te ga predstavio na otvorenju. Izložbu je otvorio Zvonko Milas, državni tajnik Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske.

Izložba je potom gostovala u Santiagu, u izložbenom prostoru Fakulteta arhitekture i urbanizma od 8. do 24. lipnja 2022. godine. Postavljena je u suradnji s Univesitad de Chile na čelu s rektorom Ennijem Vivaldi Vejarom, dekanom Fakulteta arhitekture i urbanizma Manuelom Amaya Diazom te Veleposlanstvom Republike Hrvatske u Čileu i veleposlanicom Mirom Martinec. Na otvorenju su bili nazočni članovi diplomatskog zbora, državni dužnosnici i članovi hrvatske zajednice, među kojima je bio i Simon Borić, brat čileanskog predsjednika hrvatskih korijena.

Gostovanjem izložbe u Brazilu obilježava se uz 30. obljetnicu međunarodnog priznanja Republike Hrvatske i 200. obljetnica neovisnosti Brazila. Zalaganjem veleposlanika RH u Brazilu Ranka Vilovića izložba je uvrštena u službeni obljetnički program.

Prvo otvorenje bilo je 14. lipnja u Ouro Pretu, gradu u kojemu je Stevo Seljan živio gotovo dvadeset godina. Nakon Mirkove smrti Stevo se nastanio u tom lijepom baroknom gradiću, gdje se oženio s Marijom Aracy Lessa te su imali četvero djece. Sahranjen je 1936. godine na groblju crkve Igreja de Nossa Senhora do Carmo. Budući da se njegovi ostatci (vjerojatno) nalaze u zajedničkoj grobnici, Veleposlanstvo RH u Brazilu i Grad Ouro Preto postavili su spomen-ploču Stevi Seljanu na ulazu u groblje. Nakon otkrivanja ploče uslijedilo je predavanje suradnika na izložbi dr. sc. Milana Puha o obitelji Seljan u Museu de Incofidencia. Izložba je u poslijepodnevnim satima otvorena u Muzeju Casa dos Contos u središtu grada, a pokrovitelj je bio gradonačelnik Ângelo Oswaldo de Araújo Santos.

Na svim događanjima toga dana bila je prisutna i Stevina rodbina koja je stigla iz Rio de Janeira: Stevin unuk Janko Jr. sa suprugom, Stevin praunuk Daniel Braga i Francisco Seljan s obitelji. Na otvorenju je gradonačelnik govorio o Stevinoj supruzi koja je za života objavila knjigu o povijesti svoga grada. Uistinu smo imali dojam da je Ouro Preto toga dana disao s nama, budući da se radi o obitelji koja je dio njihove zajednice. Na otvorenje je došla i dr. sc. Priscila de Azevedo Souza Mesquita koja godinama istražuje rad Zore Seljan, Stevine najstarije kćeri. Zora je bila književnica i teatrologinja, objavila je osamnaest kazališnih komada i desetak knjiga različitih književnih rodova, brojne novinske članke, kazališne kritike i intervju te smo kratki prikaz njezinog rada istaknuli na izložbi. Saznali smo i da lokalni znanstvenik Victor Godoy privodi kraju dokumentarni film o Stevi Seljanu te priprema knjigu o trojici stranaca koji su ostavili traga u Ouro Pretu, među kojima je i Stevo. Bio je to uistinu poseban dan za sve nas koji proučavamo obitelj Seljan, a razmjena informacija iznimno vrijedna za buduća istraživanja.

Nakon Ouro Preta izložba je otvorena 29. lipnja 2022. godine u Sao Paulu, u kulturnom centru Regionalnog savjeta za inženjerstvo i agronomiju savezne države Sao Paulo. Izložbu su uz predstavnike Ministarstva vanjskih poslova Brazila i gradske uprave posjetili i članovi dvaju hrvatskih domova. U Sao Paulu se nalazi najveća hrvatska zajednica u Brazilu te je zahvaljujući njihovom interesu izložba u kolovozu postavljena u prostoru doma „Croatia Sacra Paulistana“ kako bi je mogli razgledati sudionici 2. kongresa hrvatske dijasporu u Brazilu koji dolaze iz raznih dijelova države.

Ravnateljica Etnografskog muzeja Goranka Horjan uspostavila je kontakt s hrvatskim zajednicama u Boliviji i Argentini koje su pokazale velik interes za ugošćavanjem izložbe. U organizaciji počasnog konzula Roberta Jakubeka izložba je u listopadu predstavljena u Santa Cruzu (Bolivija) te vjerujemo da će još neko vrijeme putovati tragovima braće Seljan. Također, nadamo se da ćemo uspjeti realizirati izložbu u Limi i Rio de Janeiru, kako je planirano. Sve to ne bi bilo moguće bez brojnih suradnika i njihovog entuzijazma za život i rad braće Seljan. No najveće zasluge svakako idu Mirku i Stevi, koji su nakon više od stoljeća opet uspjeli međusobno povezati hrvatske iseljenike i pobuditi interes lokalnih ljudi za svoje ideje i pothvate.